

MATTI PELTONEN

“New cultural history” ja kielellisen käänteän ehtyminen

Matti Peltonen esittelee uusinta keskustelua ns. kielellisen käänteän vaikutuksesta historiantutkimukseen lähtökohtanaan William H. Sewell jr:n ja Geoff Eley’n äskettäiset historiateoreettiset teokset. Keskeiset esille nostetut teemat ovat “uuden kulttuurihistorian” ja sosiaalhistorian suhde sekä meneillään oleva “käytännöllinen käänne” (the practice turn) teoreettisessa ajattelussa.

■ Eräissä tuoreissa 20. vuosisadan historiantutkimuksen historioissa, esimerkiksi Donald R. Kelley’n teoksessa *Frontiers of History: Historical Inquiry in the 20th Century* (2006) ja Georg G. Iggersin *Historiography in the Twentieth Century: From Scientific Objectivity to Postmodern Challenge* (tarkoitan nyt teoksen uutta laitosta vuodelta 2005) käsitellään lähes samoin sanoin ns. kielellisen käänteän ehtymistä. Molemmat korostavat sitä, että kielellinen käänne on saanut historiateoreettisessa keskustelussa suhteettomasti huomiota. Ilmiön vaikutus on kuitenkin tuntunut lähinnä vain Yhdysvalloissa ja jäänyt muualla marginaaliseksi. Lisäksi vaikutus on ollut vähäinen myös yhdysvaltalaisen historiantutkimuksen piirissä. Kielellinen käänne ei etenkään synnyttänyt Iggersin teoksen otsikon ennakoimaa kumouksellista paradigmatvaihdosta, ja nykyi-

sin vaikuttaa siltä, että useimmat merkittävät kielellisen käänteän teoreetikot ovat itse kääntäneet omia ajatusmallejaan uusiin asentoihin.¹

Eniten tärkeätä historiantutkimuksen paradigmanmuutosta odotettiin juuri Yhdysvalloissa historiantutkimuksen suuntauksessa, joka kutsuu itseään nimellä *new cultural history*. Se on saanut nimensä sen piirissä tuotetusta vuonna 1989 ilmestyneestä Lynn Huntin toimittamasta artikkelikokoelmasta *New Cultural History*. Eräissä kokoelman teksteissä markkinoitiin mullistavana ajatukseenä käsitteen *social (society)* korvaamista käsitteellä *cultural (culture)*: näin ajateltiin päästävän ”sosiaalhistorialle ja marxilaisuudelle” tyypillisestä reduktionistisesta ajattelusta ja siirryttäisiin käden käänteessä uusiin, raikkaisiin asettamuksiin.² Jälkeenpäin on helppo huomata, etteivät suuntauksen edustajat olleet tärkeimmistäkään asioista yksimielisiä.

Teoreettinen hajaannus tulee selkeimmin esille ryhmän uudemmassa vuonna 1999 ilmestyneessä metodologisessa antologiassa *Beyond the Cultural Turn: New Directions in the Study of Society and Culture* (toim. Lynn Hunt & Victoria E. Bonnell). Etenkin uuden teoksen kahdessa ensimmäisessä artikkelissa William H. Sewell jr. ja Richard Biernacki argumentoivat kulttuurin käytännöllisen tai materiaalisen puolen huomioonottamisen puolesta. Kulttuuria ei voi redusoida pelkiksi merkityksiksi tai kieleksi, se sisältää myös toimintaa. *New Cultural History*-suuntauksen ehkä kohtalokkain liike oli liittoutua Hayden Whiten edustaman kielellisen käänteän negatiivisen tulkinnan kanssa. Tässä kielellisen käänteän negatiiv-

visessa tulkinnassa kielen muodot nähtiin menneen todellisuuden hahmottamisen esteinä. Olennainen osa ajattelua on ”kielime- tafora”, yhteiskunnan ja kulttuurin hahmot- taminen kielenä tai kielen kaltaisena semi- oottisena ilmiönä, jota voidaan ”lukea”.

Historiateoriaa muistelmamuodossa

Äskettäin on ilmestynyt kahden yhdysvalta- laisen sosiaali- ja kulttuurihistorian spesia- listin ”teoreettiset muistelmat”, joissa uuden kulttuurihistorian ja kielellisen käänte- en negatiivisen tulkinnan liitto kyseenalaista- taan.³ Edellä jo mainitun William H. Sewell jr:n teos *Logics of History: Social Theory and Social Transformation* sisältää joukon hän- en viimeaikaisia teoreettisia artikkeleita, joissa on, etenkin teoksen alussa ja lopussa, voimakas omaelämäkerrallinen juonne.⁴ Toinen samanhenkinen teos on englantilais- syntyisen, mutta Yhdysvalloissa suuren osan urastaan tehneen Geoff Eley'n *A Crooked Line: From Cultural History to the History of Society*.⁵ Sewellin tutkimus on kohdistunut vallankumoukselliseen ja vallankumouksen jälkeiseen Ranskaan, Eley puolestaan tun- netaan Saksan historian asiantuntijana. Teokset ovat sikäli kiinnostavia, että mo- lemmat kirjoittajat ovat tunnettuja ”kulttuu- riseen käänteeseen” kohdistamastaan innos- tuksesta. Nyt tämä innostus on kuitenkin muuttunut vakavammaksi pohdinnaksi, teo- reettisen tilinpäätöksen hahmotteluksi.

William H. Sewell jr. käsittelee teokses- saan laajasti erästä esimerkkiä *new cultural history* -suuntauksen ja kielellisen käänte- en ideologian suhteesta, Keith Bakerin tutki- musta *Inventing the French Revolution: Es- says on French Political Culture in the Eighteenth Century* (1990).⁶ Baker tekee heti työnsä alussa sellaisen silmiinpistävän reduktiivisen liikkeen, että määrittelee ”kai- ken sosiaalisen toiminnan merkitystä tuot- tavaksi” (*All social activity has an intellec- tive dimension that gives it meaning*, s. 13). Tässä vaiheessa kysymys on vasta huonos- ti perustellusta hypoteesista, joka vaikuttaa kaiken lisäksi kehäpäätelyltä. Mutta sen jälkeen hän väittääkin, että merkityksen kä- sitteen avulla voimme sivuuttaa täysin van-

han kiistakysymyksen ”aatteiden” ja ”toi- minnan” suhteesta. Merkityksen käsittee- seen viitaten ne Bakerin mielestä sulautuvat yhteen ja muodostavat saumattoman koko- naisuuden. Hän käyttää esimerkkinä maas- ta kiven nostavaa ”hurjistunutta mielen- osoittajaa”, jonka teko voidaan ymmärtää sen symbolisen kentän kautta joka antaa mielen hänen toiminnalleen.

Itse ajattelen, että yhteiskunta konstituoi- tuisi toden teolla vasta ”hurjistuneen mie- lenosoittajan” heitettyä katukivellään polii- sia, muotiliikkeen näyteikkunaa tai televi- sioyhtiön kuvausryhmää. Baker kuitenkin abstrahoi merkityksen käsitteen avulla itse teon (kiven heittämisen) kokonaan, hänen hurjistunut mielenosoittajansa vain tarttuu kiveen ja tekee siten voimakkaan symboli- sen eleen. Aatteella ja toiminnalla ei ole mitään eroa.⁷ Siksi tämän eleen historialli-

1. Olen aiemmin kommentoinut ”kielellisen käänte- en” uusimpia käänteitä kahdessa tekstissä: Matti Peltonen: ”After the Linguistic Turn? Hayden White's Tropology and History Theory in the 1990s.” Anna-Maija Castrén, Markku Lonkila & Matti Peltonen (eds.): *Between Sociology and History. Essays on Microhistory, Collective Action, and Nation-Building*. Finnish Literature Society 2004, 87–101 ja Matti Peltonen: ”Mihin käännyimme 'kie- lellisen käänte- en' jälkeen?” (Esittely teoksesta F. R. Ankersmit: *Sublime Historical Experience*. Stanford University Press 2005) *Tieteessä tapahtuu* 2006: 3, 77–81.
2. Viitataan tässä erityisesti Patricia O'Brienin artikkeliin ”Michel Foucault's History of Culture”, Lynn Hunt (toim.): *New Cultural History*. California University Press 1989, 25–46.
3. Teosten muistelmaluonne liittyy myös siihen, että Sewell on syntynyt 1940 ja Eley 1949.
4. William H. Sewell jr. (2005): *Logics of History: Social Theory and Social Transformation*. Chicago Univer- sity Press, 412 s.; Geoff Eley (2005) *A Crooked Line: From Cultural History to the History of Society*. The University of Michigan Press, 301 s.
5. Eley'n ja Sewellin teosten rinnalla voi hyvin lukea samanhenkistä, mutta jo muutama vuosi sitten ilmesty- nyttä yhdysvaltalaisen jo vuonna 1929 syntyneen aate- historioitsijan Harry Harootunianin poleemista teosta *History's Disquiet: Modernity, Cultural Practice, and the Question of Everyday Life*. Columbia University Press 2000, 182 s.
6. Keith Baker esitti näkemyksensä jo 1982 artikkelis- saan ”Ideological Origins of the French Revolution”. Se sisältyi kokoelmaan Dominick LaCapra & Steven L. Kaplan (toim.): *Modern European Intellectual History: Reappraisals & New Perspectives*. Cornell University Press 1982, 197–219.
7. Kannattaa myös huomata, että Bakerin esittämässä esimerkissä tarkoitus (tekijälle) ja merkitys (muille) helposti sekoittuu, kun tämä ainakin Weberistä asti välttämättömäksi koettu erottelu jää tekemättä.

seksi merkitykseksi supistuu tekijän mielessä ollut tarkoitus, jonka historiantutkijan pitää pystyä tuottamaan lähteitään lukemalla. Tässä historiantutkimuksen operaation kuvauksessa voi nähdä karsitun version historistisesta teoriasta historiantutkimuksesta aikalaistoimijan ajatusten henkiinherättämisenä. Määrittelyyn vain tullaan uutta reittiä verrattuna esimerkiksi R. G. Collingwoodin määritelmään historiallisesta päättelystä teoksessa *The Idea of History*.

Edellä kuvattu ongelma tulee selkeimmin näkyviin, kun Baker vastaa kysymykseen historiallisesta muutoksesta. Jos maailma on pelkästään synkroninen merkitysten järjestelmä, niin mistä siihen saadaan diakroninen dimensio, historiallinen muutos? Baker itsekin kutsuu probleemaa strukturalistisen ajattelun omaksuneen historioitsijan ”faustiseksi sopimukseksi”: hieno ja kaiken kattava teoria sopii kaikkeen muuhun paitsi historiantutkimukseen. Tämä samainen sopimus paholaisen kanssa, strukturalistisen kieliteorian soveltaminen, uhkaa myös Hayden Whiten ajattelun soveltamista historiaan. Jos kieli muotoineen otetaan annettuna ja määritellään teorian muuttumattomaksi perustaksi, ei ole mahdollista selittää samalla teorialla kielen rakenteiden muuttumista. Ratkaisuna Baker ehdottaa diskursiteoreetikkona ymmärretyn Michel Foucault’n nimeen turvautumista. Bakerin mukaan voimme ymmärtää ”aatteet” Foucault’n tapaan (vaikka hän itse ei samastanut aatteita ja diskursseja näin yksinkertaisesti) diskursseina, jotka ovatkin jo sinänsä ”sosiaalista toimintaa”. Baker puhuukin diskursseista jatkuvasti kielipeleinä viitaten Wittgensteinin tunnettuun käsitteeseen. Kun diskurssit törmäilevät toisiinsa, toimivat kielipeleinä (ts. leikkivät keskenään), syntyy Bakerin mukaan uusia diskursseja. Näin päädytäänkin ajatukseen, että merkitykset synnyttävät, kun niitä sanotaan diskursseiksi, uusia merkityksiä. Tässä ollaan jo varsin kaukana lähtökohdasta, jonka mukaan ”sosiaalisella toiminnalla” on merkityksiä.

William Sewell jr. ei teoksessaan *The Logics of History* hyväksy Bakerin tapaa samastaa aatteet diskursseihin ja diskurssit kielipeleihin. Kielipelihän oli, kuten edellä

todettiin, alun perin Wittgensteinin käsite ja hän käytti sitä osoittaakseen, että käsitteet saavat merkityksensä siinä yhteydessä missä niitä käytetään. Peli ei Wittgensteinin metaforassa tarkoita leikkiä, vaan toimintaa. Sewellin siteeraama Wittgensteinin totesi, että ”termin ’kielipeli’ tarkoitus on tuoda selvästi nähtäville se tosiasia että kielen puhuminen on tietyn toiminnan tai elämänmuodon osa”. Saatuaan Bakerin kiinni kyseenalaisesta Wittgenstein-tulkinnasta Sewell irtisanoituu tunteikkaalla tavalla pitkäaikaisen ystävänsä ajattelusta.

Iskulauseiden jälkeen tulee arki

Myös Geoff Eley’n teoksessa omaelämäkerrallinen juonne on keskeistä. Hän kertoo historianopiskelustaan 1960-luvun Oxfordissa ja Brightonissa ja siitä innostavasta vaikutuksesta, jonka E. P. Thompsonin teoksen *The Making of the English Working Class* myös vähävaraisen opiskelijan ulottuviin tulleen pokkariversion ilmestyminen vuonna 1968 aiheutti. Toinen Eley’n ”pyhä” teksti on Eric Hobsbawmin 1970-luvun alun artikkeli ”From Social History to the History of Society”, jonka jatkuvaa ajankohtaisuutta hän korostaa viittaamalla siihen jo teoksensa alaotsikossa. Eley’n muistelmista käy selkeällä tavalla esille, miten ainakin tietyille osalle 1960- ja 1970-luvun sosiaalhistoriaa marxilainen ajattelu toimi teoriana, eikä varsinaisen oman historiateorian kehittelylle tunnettu ehkä tarpeeksi suurta tarvetta. Eley’n historiateoreettinen kömpelyys näkyy esimerkiksi hänen analyysissään ranskalaisesta *Annales*-suuntauksesta. Vaikka hänen ihailemansa Hobsbawm erikseen mainitsee ranskalaisten kollegoiden esikuvaluonteesta (viitaten Blochiin ja Braudeliin), Eley ei pystynyt seuraamaan hänen ajatustaan. On mahdollista, että Geoff Eley’n ja monen muun kulkeman polun kiemurat liittyvät tähän teoreettiseen pinnallisuuteen, mikä tulee esille iskulauseiden tasolle jäävässä kuvauksessa *Annales*-suuntauksen annista sosiaalhistorialle.

Eley’n teokseen *A Crooked Line* sisältyy laajahkot esittelyt kolmesta varsin erilaisesta brittisosiaalhistorioitsijasta, E. P. Thompsonista, Tim Masonista ja Carolyn Steedma-

nista. Thompsonin esille ottaminen on terveellinen muistutus kaikille niille, jotka puhuvat ”kulttuurisesta käänteestä” vain 1980-lukuun (eikä esimerkiksi 1950- ja 1960-luvun vaihteeseen) kuuluvana ilmiönä. Thompson jää kuitenkin varsin etäiseksi hahmoksi Eley’n tekstissä verrattuna kahteen hiukan nuorempaan kollegaansa, Saksan historiaan erikoistuneeseen Tim Masoniin ja sosiaalhistorioitsija Carolyn Steedmaniin. Näistä itse tunsin ennestään vain Steedmanin, jonka kaksi historiateoreettista esseekokoelmaa, *Past Tenses: Essays on Writing, Autobiography and History* (1992) ja *Dust: The Archive and Cultural History and* (2001)⁸ tekevät hänestä poikkeuksellisen kiinnostavan tutkijan. Steedman ei ole missään vaiheessa omaksunut ”kielellisen käänteeseen” iskulauseita, vaan lähtee jatkuvasti siitä, että historiantutkimus tuottaa omaperäisiä historiallisen narratiivin muotoja, joita on kiinnostava verrata ja rinnastaa esimerkiksi romaanin tai omaelämäkerran ratkaisuihin. Steedmanilla on myös, erityisesti uusimmassa esseekokoelmassaan, sapekkaita argumentteja niitä historiateorian edustajia kohtaan, jotka Dominick LaCapran tapaan asettavat ”työtätekevän” historioitsijan ja vain klassikoitaan lukevan ”nojatuo-liteoreetikon” liian kepeällä tavalla vastakkain pelkän penkinkulutuksen ja syvällisen teoreettisen ajattelun erona.

Geoff Eley’n ja William H. Sewell jr:n katsauksenomaiset teokset liittyvät moniin kiinnostaviin nykykeskusteluihin esimerkiksi ruumiillisuuden historiasta, kulttuurin materiaalisuudesta ja ”käytännöllisestä käänteestä”.⁹ Näiden kahden yksittäisen puheenvuoron suurin arvo liittyy siihen, että niissä tuodaan aiempaa selväsanaisemmin esille teoreettisen väittelyn rintamalinjoja ja kerrotaan lukijoille selkeämmin omien oletusten ja väitteiden teoreettisista seurauksista. Näin tuodaan esille se aiemmin vain rivien väliin jäänyt ja ehkä lähinnä kohteliaisuusyistä suuremmalta julkisuudelta kätkeyty keskustelu ”kielellisen käänteeseen” ja ”kielimetaforan” soveltamisesta uuden kulttuurihistorian lähtökohtana. Iskulauseiden opetteluun jälkeen on tullut aika paneutua historiateoreettiseen keskusteluun syvällisemmin. ■

8. Steedmanin teoksen otsikko on vuotta myöhemmin ilmestyneestä amerikkalaisesta laitoksesta, alkuteoksen otsikko on ytimekkäästi vain *Dust*.

9. ”Käytännöllisen käänteeseen” toi näkyvästi esille Theodore R. Schatzkin, Karin Knorr Cetinan ja Eike von Savignyn toimittama konferenssijulkaisu *The Practice Turn in Contemporary Theory* (Routledge 2001). Kirjoittajat edustavat laajasti yhteiskuntatieteitä ja filosofiaa, mutta joukossa ei ole yhtään historiantutkijaa. William H. Sewell jr. ja Richard Biernacki ovat kuitenkin vahvasti läsnä Ann Swidlerin artikkelissa ”What anchors cultural practices” (s. 74–92).